

GIỮ GÌN BẢN SẮC VĂN HÓA DÂN TỘC TRONG TÌNH HÌNH HIỆN NAY

Hoàng Xuân Lương

Bộ Chỉ huy Biên phòng Nghệ An

Bản sắc văn hóa dân tộc là những giá trị bền vững, những tinh hoa trong đời sống xã hội của mỗi dân tộc được thể hiện ra trong cách ăn mặc, di lại lối sống cũ như chiều sâu tâm hồn, cách suy tư và ứng xử các hình thức sinh hoạt văn hóa.

Bản sắc văn hóa dân tộc là những phẩm chất, tính cách phản ánh năng lực sáng tạo văn hóa của một dân tộc trong lịch sử; văn hóa có tính dân tộc, vì nó được tạo ra, được lưu truyền trong cộng đồng dân tộc với một sinh thái thiên nhiên, hội lịch sử riêng. Qua quá trình lịch sử lâu dài, những đặc điểm dân tộc in ấn vào các sáng tạo văn hóa; trải qua thời gian thử thách, thích ứng, chất lọc dần dần lắng đọng, định hình tạo nên bản sắc dân tộc của văn hóa. Nó là bộ phận tinh túy biểu hiện sâu sắc nhất, tập trung nhất của bản sắc dân tộc, tạo nên cốt cách, bản lĩnh sức sống nội sinh của mỗi dân tộc. Trên cơ sở đó mà hoàn thiện ý thức dân tộc, tạo nên sức hút gắn bó các thành viên với cộng đồng, tạo nên thể đứng vững chắc trong quá trình phát triển.

1. Văn hóa vừa là mục tiêu vừa là động lực

Đặc điểm nổi bật của quá trình phát triển kinh tế thị trường cuối thế kỷ này là vai trò và tác động của nhân tố văn hóa ngày càng tăng lên. Vấn đề văn hóa và phát triển được toàn thế giới quan tâm. Mọi người đều nhận thức được rằng phát triển của một quốc gia không chỉ đơn thuần phụ thuộc vào mức độ tăng trưởng kinh tế với các chỉ tiêu định lượng (GNP, GDP, tính theo đầu người) mà còn phụ thuộc vào chất lượng cuộc sống, dựa vào sự giàu có cả vật chất lẫn tinh thần.

Báo cáo chính trị tại Đại hội Đại biểu toàn quốc lần thứ VIII của Đảng ta khẳng định "Văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, vừa là mục tiêu, vừa là động lực thúc đẩy sự phát triển kinh tế xã hội... Phát triển nền văn hóa tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc, xây dựng con người Việt Nam về tư tưởng, đạo đức, tài năng, tình cảm, lối sống, xây dựng môi trường văn hóa lành mạnh cho sự phát triển xã hội" [1, tr.110-111].

Là mục tiêu của phát triển, văn hóa thể hiện trình độ phát triển về trí tuệ, năng lực sáng tạo của con người. Sự phát triển đó của Văn hóa là do bản chất nhân văn, nhân đạo của mỗi cá nhân và cả cộng đồng được bồi đắp và phát huy trở thành giá trị cao quý và chuẩn mực của xã hội.

Chúng ta tập trung phát triển kinh tế xã hội, cũng chính là nhằm đạt được "Dân giàu nước mạnh, xã hội công bằng văn minh" Nhân dân có cuộc sống no ấm, có nhà ở tương đối, có điều kiện thuận lợi về di lại, học hành, chữa bệnh, có m

quang thụ văn hóa khá, quan hệ xã hội lành mạnh, lối sống văn minh, gia đình an lạc, hạnh phúc.

Là động lực của sự phát triển, văn hóa khơi dậy và phát huy mọi tiềm năng sáng tạo của con người. Tiềm năng sáng tạo này nằm trong các yếu tố cấu thành văn hóa tức là trong tâm hồn, đạo đức, lối sống, thị hiếu, sự hiểu biết và trình độ ham mê của con người.

Văn hóa là thể hiện sức sống của một dân tộc, hàm lượng trí tuệ, hàm lượng văn minh trong các lĩnh vực của đời sống con người càng cao thì khả năng phát triển kinh tế - xã hội càng lớn và càng hiện thực. Nguồn gốc sự phồn vinh của một dân tộc là ở sự sáng tạo của nguồn lực con người, nguồn lực đó nằm trong văn hóa dân tộc. Văn hóa dân tộc là cái gốc, là chất nuôi dưỡng sự phát triển, là chất keo gắn kết các cộng đồng, các nhóm xã hội và các thành phần dân tộc với nhau. Văn hóa hình thành là cốt lõi của vấn đề dân tộc.

Văn hóa phát triển lành mạnh đúng hướng có khả năng phát huy mặt tích cực, hạn chế mặt tiêu cực của các nhân tố khách quan và chủ quan, của các điều kiện bên trong và bên ngoài, bảo đảm sự phát triển xã hội hài hòa, cân đối lâu bền.

Văn hóa là động lực thúc đẩy người lao động phát huy mọi khả năng sáng tạo, cải tiến kỹ thuật, công nghệ sản xuất ra nhiều sản phẩm chất lượng cao đáp ứng nhu cầu xã hội.

Văn hóa còn có sức mạnh điều tiết các quan hệ quốc tế và khu vực để mở cửa giao lưu, hợp tác trên cơ sở bình đẳng cùng có lợi. Đồng thời giữ vững được độc lập tự chủ quyền không bị nước ngoài lợi dụng, biến mình thành nơi cung cấp nguyên liệu và nhân công rẻ mạt, thành nơi tiêu thụ hàng hóa ế thừa và công nghệ lạc hậu, văn hóa độc hại.

Văn hóa phát triển đúng hướng sẽ làm hạn chế các tiêu cực nảy sinh từ nền kinh tế thị trường, nâng cao lối sống lành mạnh, ứng xử có văn hóa của con người với thiên nhiên và con người với nhau.

Đúng như đồng chí Đỗ Mười đã khẳng định:

"Ngày nay, văn hóa được coi là một yếu tố nội sinh, không phải chỉ là kết quả mà còn là nguyên nhân của sự phát triển. Phát triển kinh tế xã hội phải đặt trên nền tảng văn hóa mang bản sắc dân tộc, đồng thời tiếp thu giá trị tinh hoa của loài người. Văn hóa phải kết tinh thành trí tuệ của cả dân tộc, được thừa kế, phát triển qua nhiều thế hệ tạo ra sức mạnh vật chất, tinh thần to lớn của toàn dân để xây dựng và bảo vệ Tổ quốc" [1, tr.81].

. Các yếu tố ảnh hưởng đến sự phát triển và việc gìn giữ bản sắc văn hóa dân tộc

Quá trình toàn cầu hóa, và khu vực hóa là những xu thế không gì có thể đảo ngược được. Không một quốc gia nào có thể tồn tại và phát triển mà lại biệt lập khép kín, tách biệt công đồng quốc tế trong thời đại hiện nay.

Quá trình toàn cầu hóa về kinh tế, thương mại công nghệ, tài chính, thông tin... tạo thời cơ cho các dân tộc chậm phát triển đón đầu tiến bộ kỹ thuật, công nghệ, rút ngắn khoảng cách, dần dần tiến kịp các nước phát triển.

Những chính sự xâm nhập của các tập đoàn tư bản xuyên quốc gia, sự thống trị trên thương trường của các sản phẩm hàng hóa quốc tế đã đáp ứng một cách tự nhiên, nhanh chóng các nhu cầu, thị hiếu chóng mặt của nhân loại, không phân biệt sắc tộc, màu da. Song sản phẩm hàng hóa nào bao giờ cũng chứa đựng ý nghĩa văn hóa, tinh thần, bao giờ cũng nhằm phục vụ lợi ích người sản xuất ra chúng. Từ sự đồng hóa về đời sống vật chất, tất yếu dẫn tới sự đồng hóa về tinh thần. Dù muốn hay không người có thể lực về tài chính và công nghệ cũng sẽ làm đảo lộn bản sắc văn hóa của không ít các dân tộc.

Nếu như trước đây Các Mác đã từng cho rằng sự phát triển của hàng hóa những viên đại bác xuyên thủng biên thành trì, cát cứ phong kiến thì ngày nay quá trình toàn cầu hóa đang xuyên thủng biên giới các quốc gia làm phai mờ ranh giới văn hóa các dân tộc, dẫn tới sự đồng hóa các hệ thống giá trị và tiêu chuẩn, đe dọa làm suy kiệt khả năng sáng tạo của các nền văn hóa. Điều nguy hại là sự xâm lấn này nhiều khi không thô bạo, trắng trợn mà từ từ dju dàng "Mưa dầm thấm lâu" làm cho người ta dễ mất cảnh giác. Bài học xương máu của các nước châu Á, châu Phi và châu Mỹ La Tinh đặt hy vọng vào con đường hiện đại hóa theo "mô hình Á - Mỹ" với lý thuyết phát triển ngoại sinh do các học giả Phương Tây đề xướng. Kết quả là tình dục, ma túy, bạo lực, các chuẩn mực và hệ giá trị phương Tây ồ ạt xâm nhập, phá huỷ các văn hóa truyền thống. Đến mức đã xuất hiện những thế hệ không biết mình là ai, ngoảnh mặt với truyền thống dân tộc, quay lưng với quê hương, không biết mình đang đứng ở nơi nào.

Chính sự biến dạng, biến chất của bản sắc văn hóa đã làm cho các nước đang phát triển không những không đạt mục tiêu hiện đại hóa mà còn lâm vào rối loạn và trì trệ.

Nguy cơ ở những nước kinh tế phát triển, công nghệ hiện đại thâm sâu và toàn bộ các mặt của đời sống con người làm đảo lộn một cách căn bản lối sống, tạo ra một lớp người có nghề nghiệp nhưng bị tha hóa. Nền văn minh kỹ trị, xã hội tiêu thụ đã đẩy con người chỉ biết lao vào kiếm tiền, chạy theo lạc thú, bơ vơ, cô đơn trong xã hội, họ tự an ủi bằng ma túy và đặt niềm tin vào các giáo lý hoang đường.

Ngay tại nước Mỹ một siêu cường tự xưng có "ảnh hưởng văn hóa toàn cầu" cũng đang phải đối chọi với những khuyết tật kỳ quái. Chính cựu tổng thống M. R. Nixon đã phải thừa nhận "Nước Mỹ đang trong chiều hướng đi xuống theo đường xoắn ốc tiến tới sự ngu dốt về kỹ thuật và khoa học ... sự mông muội đến kinh khủng của quá nhiều thành viên của thế hệ này không phải vì do họ kém thông minh mà vì tài năng của họ không được sử dụng. Họ sống trong một thế giới có nhiều nhịp điệu chất chua được tung ra với âm lượng nhức óc với những ảnh hưởng kích thích nhục dục cứ xuất hiện liên tiếp, "không có chỗ cho thông tin cần thiết" và "Không thể tha thứ cho một sự thật là nước Mỹ bằng 1/20 dân số thế giới lại đang tiêu phí các loại thuốc bất hợp pháp bằng một nửa thế giới; mức tội phạm cao nhất thế giới, số người bị giết gấp 20 lần số người bị chết trên chiến trường trong

đi quan chiến tranh vùng vịnh Pêxich ... Tầng lớp hạ đẳng tồn tại lâu dài đang làm cho những thành phố lớn của chúng ta mất an toàn và không thể sống được" [2, tr.221]

Brêđin Xki cũng đã phải thừa nhận rằng, muốn khắc phục các khiếm khuyết của xã hội Mỹ không còn con đường nào khác phải khôi phục những giá trị văn hóa cổ xưa.

Đối với nước ta xu thế toàn cầu hóa, khu vực hóa diễn ra trong quá trình nền kinh tế chuyển sang nền kinh tế thị trường và mở cửa nhằm hòa nhập vào khu vực thế giới, thúc đẩy sự nghiệp công nghiệp hóa, hiện đại hóa.

Bên cạnh những thành tựu to lớn, những tiến bộ vững chắc trong hơn mười năm qua, nền kinh tế thị trường và mở cửa cũng đã và đang buộc chúng ta phải đối mặt với nhiều hiện tượng phức tạp. Sự phân tầng xã hội, phân hóa giàu nghèo có chiều hướng ngày càng sâu sắc ở cả nông thôn và thành thị; ma tuý, mại dâm, tham nhũng đang phát triển. Trong đời sống nhân dân xuất hiện hai xu hướng tự phát, một bộ phận nhân dân ở thành thị quay lưng lại với truyền thống, xem thường giá trị văn hóa dân tộc, chỉ chạy theo đồng tiền, đạo đức bị xói mòn, còn ở nông thôn lại xu hướng trở về cội nguồn, khôi phục các lễ hội, thậm chí kéo theo cả việc khôi phục các hủ tục lạc hậu, mê tín dị đoan, rượu chè, cờ bạc, đình đám.

Xu hướng thực dụng, lối sống hưởng thụ vượt quá điều kiện sản xuất, nhiều lĩnh vực xã hội bị thương mại hóa, bệnh sùng ngoại, chạy theo lối sống phương Tây; các sản phẩm văn hóa đồi trụy độc hại lan tràn, làm băng hoại nhiều thuần phong mỹ tục của dân tộc.

Một bộ phận không nhỏ trong nhân dân, nhất là trong tầng lớp thanh niên ở đô thị, xem thường giá trị văn hóa truyền thống, số người quan tâm đến các di tích lịch sử, văn hóa chỉ dưới 10% số người ưa thích các loại băng hình nghệ thuật truyền thống chiếm tỷ lệ rất thấp: Chèo 18,9%, múa rối nước 11,63%, tuồng 6,8%.

Trong xu thế toàn cầu hóa và tác động của nền kinh tế thị trường, hiện tượng đáng lo ngại là nhiều người trong thế hệ trẻ không biết ca trù, chèo cổ, không biết hát ru và làn điệu dân ca địa phương; ở một số dân tộc thiểu số, nhiều người không biết tiếng mẹ đẻ, không hát được dân ca của dân tộc mình, không mặc quần áo dân tộc, kể cả trong các lễ hội.

Tệ hại hơn là diễn biến giao động, sa ngã, tha hóa, thậm chí là cơ hội về chính ở một số ít người bị bọn phản động bên ngoài dụ dỗ, khuếch trương, thổi phồng ảnh hưởng luồng gió độc, gây hoài nghi, xét lại và phủ nhận những giá trị tinh anh văn hóa cao đẹp của dân tộc mà bao thế hệ đã hy sinh mới dành được. Họ hoài nghi cả định hướng tương lai, cả ước mơ chính đáng của cả dân tộc. Những khuynh hướng tiêu cực đó chính là mảnh đất để các thủ đoạn của âm mưu "diễn biến hòa bình" tiến công vào trận địa tư tưởng của nhân dân ta.

Tóm lại: Trong xu thế toàn cầu hóa, khu vực hóa, trong điều kiện nền kinh tế thị trường và mở cửa, tất cả các quốc gia, các dân tộc đều nhận thức được việc xây dựng và bảo vệ bản sắc văn hóa dân tộc là một yêu cầu khách quan, bức thiết của phát triển. Xử lý đúng đắn mối quan hệ biện chứng giữa các yếu tố nội sinh và

ngoại sinh là nội dung quan trọng của chiến lược phát triển. Không mở cửa giao lưu quốc tế thì dân tộc sẽ rơi vào tình trạng suy thoái, cô lập, nhưng nếu trao đổi tiếp nhận vô điều kiện các yếu tố ngoại sinh đến mức quay lưng với truyền thống đánh mất bản sắc văn hóa dân tộc thì tất yếu sẽ dẫn tới bị đồng hóa, thậm chí diệt vong về văn hóa. Đúng như Báo cáo của Ban Chấp hành Trung ương Đảng tại Đại hội toàn quốc lần thứ VIII đã khẳng định:

"Bản sắc dân tộc và tính tiên tiến của nền văn hóa được thắm đậm không chỉ trong công tác văn hóa - văn nghệ, mà cả trong mọi hoạt động xây dựng, sáng tạo vật chất, ứng dụng của thành tựu khoa học công nghệ, giáo dục và đào tạo sao cho trong mọi lĩnh vực chúng ta có tư duy độc lập, có cách làm vừa hiện đại vừa mang sắc thái Việt Nam. Đi vào kinh tế thị trường, mở rộng giao lưu quốc tế, công nghiệp hóa, hiện đại hóa đất nước, tiếp thu những tinh hoa của nhân loại, song phải luôn coi trọng những giá trị truyền thống và bản sắc dân tộc quyết không được tự đánh mất mình, trở thành bóng mờ hoặc bản sao chép của người khác".

3. Bản sắc văn hóa dân tộc Việt Nam

Do vị trí địa lý nằm giữa trục giao lưu Đông Tây và Nam Bắc Việt Nam từ xưa đã chịu sự xâm nhập của nền văn minh Ấn Độ, Trung Quốc, và sau này là văn minh Phương Tây.

Qua 3 lần tiếp xúc ấy, dân tộc ta không bị đồng hóa, không những giữ được bản sắc văn hóa của mình mà còn biết chon lọc làm phong phú, giàu đẹp thêm nền văn minh biết tiếp thu và cải biến các yếu tố bên ngoài phù hợp với giá trị cội nguồn của văn hóa dân tộc Việt Nam. Bài học lịch sử của ông cha ta là quá trình tiếp nhận các giá trị văn hóa ngoại sinh, ông cha ta không tiếp nhận cả hệ thống mà chọn lựa những giá trị nào phù hợp tâm hồn, cốt cách Việt Nam; Quá trình tiếp nhận đã sắp xếp lại các bậc thang giá trị khác nhau, tiếp thu và cải biến các hình thức mới để chuyển tải nội dung văn hóa dân tộc. Thực chất bài học lịch sử là ở chỗ ông cha ta tiếp thu tinh hoa văn hóa nhân loại trên tinh thần độc lập và tự chủ cao, với lòng tự hào sâu sắc về những giá trị nền tảng của con người Việt Nam.

Đặc biệt trước âm mưu đồng hóa của chủ nghĩa thực dân, mặc dù tiếp thu hầu như toàn bộ nhiều loại hình văn học nghệ thuật phương Tây thời cận đại, so tâm hồn, thị hiếu, thậm chí mỹ, phong tục tập quán, lối sống của dân tộc vẫn là dòng chảy chủ đạo trong đời sống văn hóa tinh thần của nhân dân ta. Đó là lòng yêu nước nồng nàn, ý thức cộng đồng sâu sắc, lòng nhân nghĩa, vị tha, đoàn kết rõ ràng, đức tính cần cù, sáng tạo trong lao động sản xuất, tư duy mềm dẻo, khoan hồng thích ứng, thái độ gần gũi, hài hòa với thiên nhiên, tâm hồn bình dị, giàu cảm xúc.

Chính với bản sắc văn hóa đó, với tâm hồn và cốt cách đó, nên khi tiếp xúc với các nền văn hóa lớn, người Việt Nam không bị rơi vào mặc cảm, tự ty, không thái độ vong bản, sùng ngoại, luôn luôn có cách ứng xử linh hoạt, mềm dẻo, sáng tạo không ngừng. Đó chính là nguyên nhân làm cho dân tộc ta giữ vững được độc lập chủ quyền mà không biệt lập, không khép kín, giao lưu học hỏi mà không sao chép; hòa nhập với thế giới mà không hoà tan.

Bản sắc văn hóa dân tộc là tài sản vô giá mà bất cứ người Việt Nam nào có trong tâm đều phải có trách nhiệm giữ gìn, bảo vệ. Tuy nhiên, bản sắc văn hóa dân tộc không phải là cái gì nhất thành bất biến mà nó luôn luôn phát triển.

Do nhu cầu văn hóa ngày càng tăng lên về số lượng và chất lượng nên văn hóa là một dòng chảy liên tục nối liền quá khứ, hiện tại và tương lai.

Bản sắc văn hóa dân tộc Việt Nam có nguồn gốc đa dạng, được tạo nên chủ yếu từ nhân dân lao động, nhưng cũng có cả những yếu tố hình thành từ giai cấp thống trị, nhất là trong các thời kỳ giai cấp đó đang tiến bộ, có cả những yếu tố được tạo nên từ các bản sắc của mỗi dân tộc người riêng biệt, thậm chí có yếu tố được tạo nên từ một bộ phận quần chúng bị tha hóa. Vì vậy trong bản sắc văn hóa dân tộc có cả mặt tích cực và tiêu cực.

Bên cạnh những giá trị cao quý như trên đã trình bày, trong văn hóa truyền thống dân tộc cũng có những hạn chế, tiêu cực như "tính cục bộ địa phương, tâm lý anh quân chủ nghĩa, gắn với thái độ "Cào bằng" ghen ghét, đố kỵ... tác phong tùy tiện, thiếu ý thức tổ chức kỷ luật, lối làm ăn nhỏ, manh mún...

Chúng ta không thể vì giữ gìn bản sắc văn hóa mà lại cố tình giữ lại, phục hồi những cái đã lỗi thời, lạc hậu.

Quan điểm và đường lối nhất quán của Đảng ta là xây dựng một nền văn hóa tiên tiến đậm đà bản sắc dân tộc, đó là một đặc trưng cơ bản của Chủ nghĩa xã hội nước ta.

Truyền thống và hiện đại không tách rời nhau mà thông nhất biện chứng trong quá trình phát triển của nền văn hóa.

Văn hóa truyền thống là bộ mặt vật chất, tinh thần là tiêu chí để biết được các giá trị phẩm chất của một dân tộc, vì vậy văn hóa truyền thống là nền tảng, là hao dài, điểm tựa cho sự mở cửa giao lưu văn hóa quốc tế.

Trong văn hóa truyền thống có yếu tố bảo thủ, níu kéo văn hóa trở về với quá khứ, làm cho văn hóa khó thích nghi với thời đại mới. Xu hướng bảo thủ có mặt tích cực là tạo ra khả năng tự vệ, rào chắn có hiệu quả trước các cuộc xâm lăng văn hóa, nhưng bảo thủ sẽ dẫn tới loại trừ cả các yếu tố tích cực, hiện đại của văn hóa từ bên ngoài tác động vào.

Vì vậy phải đứng vững trên lập trường phủ định biện chứng để kế thừa, chọn lọc loại trừ yếu tố lạc hậu, bổ sung yếu tố mới tiến bộ, phù hợp sự phát triển của cuộc sống.

Tính hiện đại của văn hóa bắt nguồn từ hoạt động sáng tạo của chủ thể văn hóa dân tộc và từ sự tiếp thu qua giao lưu văn hóa quốc tế. Yếu tố hiện đại giúp văn hóa truyền thống thích nghi với sự phát triển, đồng thời nó đáp ứng được nhu cầu văn hóa ngày càng tăng lên của dân tộc.

Yếu tố truyền thống phải đứng vững trên đôi chân của mình để tiếp nhận các yếu tố hiện đại, làm cho các yếu tố hiện đại gia nhập và trở thành yếu tố của văn hóa truyền thống.

Đảng ta xác định xây dựng nền văn hóa tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc phải làm cho bản sắc dân tộc thực sự là bộ phận cấu thành nền văn hóa xã hội chủ nghĩa, là động lực để từng bước hiện thực hóa các giá trị của chủ nghĩa xã hội và trong cuộc sống của nhân dân ta, bản sắc văn hóa dân tộc phải trở thành bản lĩnh cốt cách của nền văn hóa mới, để văn hóa Việt Nam không thể hòa lẫn với văn hóa các dân tộc khác.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- 1] Văn kiện đại hội Đảng lần thứ VIII. NXB Chính trị quốc gia, Hà Nội, 1996.
- 2] Ních Sơn. *Chớp lấy thời cơ*. Viện thông tin khoa học - Viện Mác Lê Nin, Hà Nội, 1992.

NU. JOURNAL OF SCIENCE, SOC., SCI., LXVI, N°2, 2000

PRESERVING THE NATIONAL CULTURAL CHARACTER AT PRESENT TIME

Hoang Xuan Luong

Master of Philosophy

Defend Border Command

Affirming the great role of the cultural factor in the development is not only a goal but also a motivation of the development. The author has analysed the impact of globalization and regionalization trends and the wrong side of market mechanism that ruin traditional custom, deform and degenerate the cultural character. At the present, affirming to preserve and promote the national cultural character are objective and necessary requirement of the development.

The writing has defined clearly the typical values in the cultural characters of Vietnamese nation. Analysing the dialectical relationship between endogenous and exogenous factor, between tradition and modern is to determine serious views of Vietnam Communist Party in building a developed culture with charming national characters.